

УДК 37(092):372

Кузь В.Г.

доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член НАПН України,
завідувач кафедри дошкільної
педагогіки і психології
УДПУ імені Павла Тичини

Сухомлиністика – нова парадигма елітного виховання

Анотація

Основою статті взято сухомлиністику як новітню парадигму престижного елітного виховання в школі майбутнього, зокрема наступність між дошкільням і початковою школою.

Ключові слова: сухомлиністика, дитячий садок, елітне виховання.

Науковий термін «сухомлиністика» походить від імені творця авторської педагогіки В.О. Сухомлинського – видатного мислителя, вченого, педагога, сільського учителя. Дана стаття побудована на основі його наступних ідей:

- дошкільня як основа сучасної освіти;
- різновіковості як ефективного виховного принципу;
- наступності як основи парадигми сучасної виховної технології;
- елітної педагогіки як науки про престижне виховання, що логічно випливає з його вчення.

1. Дошкільня – «золотий вік людини», фундамент сучасної системи безперервної освіти. «Ніколи ще в незалежній Україні проблеми дошкільньої освіти не мали такого розголосу визнання їх надзвичайно важливого значення. До дошкільня сьогодні прикута увага вищого керівництва держави, науковців, практиків, усіх освітян і громадян країни» [6, с. 2]. Врешті, свідченням цього є факт проведення у кінці 2010 року (5 листопада) 1-го Всеукраїнського з'їзду педагогічних працівників дошкільньої освіти України [6, с. 2–19].

27–29 вересня 2010 р. у Москві відбулося засідання Всесвітньої конференції ЮНЕСКО з питань виховання та освіти дітей дошкільного віку, за підсумками якої можна зробити такі висновки:

- 1) у світі серйозно зайнялися проблемою виховання та навчання дітей дошкільного віку, яка сьогодні розцінюється як проблема формування нового обличчя людської цивілізації;
- 2) дошкільня освіта стає найважливішою сферою реалізації прав людини, забезпечення рівних можливостей щодо здобуття якісної освіти;
- 3) до показників іміджу країни обов'язково входять критерії дошкільньої освіти; необхідні документи вже сьогодні розробляються Євросоюзом [11, с. 3].

І це справедливо, бо дошкільня освіта – запорука процвітання і добробуту нації. Як зауважив Д.В. Табачник, багато дошкільних закладів світу спираються у своїй роботі на досвід відомого японського скрипаля і педагога С. Судзукі, який вважав талант максимальним рівнем розвитку здібностей дитини, а вік до 6-ти років – періодом, коли вирішується її доля. Ще до С. Судзукі про особливу роль у вихованні дитини до шести років писали А.С. Макаренко і В.О. Сухомлинський.

На чутливість раннього і дошкільного віку звернув увагу також і Масаро Ібука, автор знаменитої книги «Після трьох уже пізно».

На І-му Всеукраїнському з'їзді педагогічних працівників дошкільньої освіти України [6, с. 2–19] наголошувалось:

- 1) на необхідності розроблення програми розвитку кожного дитячого садка. Цей документ мають розробити педагогічні колективи закладів у союзі з дошкільніми кафедрами регіональних педагогічних університетів, орієнтуючись на потреби місцевості та власний потенціал;
- 2) впровадження в практику роботи українського дошкільня проекту «Впевнений старт»;
- 3) на основі пошуку нестандартних шляхів, швидких рішень та рішучих дій щодо втілення в життя Державної програми розвитку дошкільньої освіти на 2011–2017 роки, яка передбачає розвиток людини в «золотий вік» під орудою «золотих» кадрів вихователів – «садівниць», як їх називала Софія Русова.

Д. Табачник завершив свій виступ на з'їзді такими словами: «Дитинство швидко минає, але саме воно визначає все наше, теж не таке вже й довге життя. Зрештою, вищою освітою насправді є дошкільня, і, додамо, ще й початкова школа, всі інші – значною мірою професійні» [11, с. 5].

2. Різновіковість – як давня виховна технологія, з'явилась тоді, коли ще ні школи, ні писемності людство не знало, а під одним дахом разом проживали дідусь і бабуся, їх діти, онуки, правнуки. Спільне буття та праця такої родини були прекрасною школою виховання, досвід якої зберігся і використовується сьогодні. Не дивно, що Ф. Моргун, відомий учений, безмежно відданий закоханий у рідну землю, хліборобство, село, зі смутком запитував: «Сім'я з трьох поколінь, яка живе під одним дахом! Де вона?» [4, с. 13]. На початку третього тисячоліття яскраво проявляються нові, позитивні зміни на селі: зароджується правова держава, чітко окреслюється політичний плюралізм та ринкова економіка, відроджуються народні традиції, етнопедагогіка, утверджується нова хвиля релігійності. В цілому це зумовило створення відповідної парадигми виховання, без

якого освіта породжує хіба що дикунів з дипломами, якими легко маніпулювати, їх можна виводити на майдан мітингувати, вони здатні руйнувати, але ніколи не стануть будівниками майбутнього. Не менш важливою є проблема дошкілля, яке за нинішніх умов утвердження нової педагогічної ідеї – неперервної освіти, реалізації принципу освіти через усе життя стає її найпершою ланкою.

Руйнівна політика в галузі сільської освіти в кінці ХХ століття, ідея «неперспективних» сіл, негативно відбилась на шкільній сітці: зменшення кількості початкових шкіл привело до духовного зубожіння малих населених пунктів, їх занепаду. Адже ця маленька школа була тут і центром культури, і селозміцнюючим фактором. Справжнім патріотом виросте дитина, вихована в рідній оселі, в сільському дитячому садку, невеликій, але своїй, рідній, сільській школі. Тому турбота про мале село – це – турбота про маленьку дошкільну групу, яка живе і діє під одним дахом із невеличкою школою, а отже – турбота про майбутнього хлібороба, годувальника людства [4, с. 19].

Ефективність різновіковості як виховної технології чітко проглядається в умовах сільських малокомплектних шкіл, малочисельних дошкільних груп.

Прикро, що ідея «неперспективних сіл» не навчила нас нічому і думка про закриття малочисельних за складом учнів сільських шкіл знову починає звучати. Споконвічною є добра традиція проживання, а отже виховання разом дітей різного віку з дорослими в родині, потім – у відповідних закладах, про що йдеться в давніх літописах України, пам'ятках літератури, статуті Львівської братської школи, де записані моральні правила життя: старшим – підтримувати, вчити менших премудростям життя; дітям – поважати дорослих, вчитись у них, в дружбі з ними бути. Ідея спільного виховання дітей у різновікових колективах – школярів і дошкільнят – актуальна і сьогодні. Про ефективність і доцільність створення навчально-виховних комплексів і не лише в сільській місцевості йшлося і на 1-му Всеукраїнському з'їзді педагогічних працівників дошкільної освіти України. Зокрема С. Пахомова, делегат з'їзду від Кіровоградщини наголосила на наступному: «Саме навчально-виховне об'єднання на основі взаємодії сім'ї, дитсадка, початкової чи середньої школи, по-перше, дає змогу якнайкраще реалізувати наступність між освітніми ланками, по-друге, сприяє формуванню стійкої мотивації дошкільника до навчання, по-третє, мінімізує психологічний стрес, який відчуває на собі дитина, переходячи з дошкільного закладу у шкільний світ» [6, с. 10]. Дошкільник має спокійно прийняти статус школяра і без страху перед невідомим пересісти з дитсадківської лави за шкільну парту, бо, за словами В.О. Сухомлинського, «школа не повинна вносити різкий перелом у житті дітей. Нехай, ставши учнем, дитина продовжує робити сьогодні те, що вона робила вчора. Нехай нове з'являється в її житті поступово і не приголомшує зливою вражень» [10, с. 96].

У сімдесяті роки ХХ ст. в охорону сільської школи, сільського дошкілля виступив відомий освітянин, тоді начальник Хмельницького облуну В.М. Шайнога, разом з яким ми творили вищезгадані НВК школа-дитячий садок. Він присутній сьогодні на цій конференції і ми йому вдячні за його легендарну працю на ниві збереження сільської школи, дошкілля. Хочу згадати сьогодні і попередника В.М. Шайноги, начальника Хмельницького облуну, С.Д. Бабишина, відомого вченого, дослідника становлення і розвитку освіти Київської Русі.

В.О. Сухомлинський за багато років роботи у сільській школі переконався в тому, що «людина найкраще виховується тоді, коли вона виховує інших, турбується про іншу людину» [9, с. 597].

Отже, функціонування досліджуваної навчально-виховної установи розв'язує низку соціальних і педагогічних проблем, зокрема:

- зміцнення сільської малокомплектної школи;
- зміцнення села;
- удосконалення громадського виховання дошкільнят на селі і підготовку їх до школи;
- становлення комплексу центрів виховання на селі, початковою ланкою створюваною у державі єдиної системи неперервної освіти і виховання та організаційним початком і основною виховного соціуму.

3. Наступність у вихованні – це багатоступеневий виховний часопростір, в якому конкретна ступінь охоплює певний життєвий період людини, формуючи в неї особистісні якості. При цьому кожен ступінь витікає з попереднього, логічно вписується в наступний, утворюючи таким чином неперервність виховного процесу.

Наступність – один із важливих педагогічних принципів, який передбачає певний порядок і послідовність у засвоєнні дошкільнятами знань, умінь та навичок поведінки від молодших школярів, завдяки чому досягається цілісність життєвого виховного процесу та зберігається його висхідний характер.

Турбуючись про малюків, старші діти (в нашому експерименті йдеться про виховний вплив учнів початкової школи на дошкільників) розвивають такі якості, як доброта, великодушність, ніжність, турботливість, а дошкільнята переймаються у відповідь почуттям вдячності та намагаються у всьому наслідувати своїх юних наставників.

Ще Квінтіліан помітив, що кращим, доступним, зрозумілим взірцем для дітей є близькі їм за віком: «Але як змагання початківців збільшує успіхи в старших, так і в початківців з'являється бажання наслідувати своїх товаришів, а не наставника, тому що перше для них легше. Бо як насмілитись від перших кроків мати надію на той ступінь красномовності, який бачать діти у свого учителя? Тому хапаються за найближче до себе, як виноградні лози, до дерев прив'язані: найперше в'ються навколо гілок, а вже потім підіймаються до вершини» [2, с. 24].

Про виховний вплив старших, дорослих на дітей писали Плутарх, Володимир Мономах; про педагогічний ефект від спілкування дітей різного віку йшлося у «Повісті минулих літ», працях Р. Оуена, С. Шацького, А. Макаренка, В. Сухомлинського. Василь Олександрович писав: «Виховна сила колективу великою мірою залежить від багатства і різноманітності стосунків між особистостями, які стоять на різних ступенях розвитку, тобто між вихованцями різного віку. Це стосунки ідейно-виховні, самодіяльно-творчі, інтелектуальні, навчально-трудова, ігрові. Колектив впливає на особистість у процесі такої діяльності, коли старший передає молодшому свої ідейні переконання, знання, трудовий досвід, творчі вміння» [8, с. 12].

Заслугове схвалення ідея створення в структурі НАПН України інституту дошкільної освіти і сімейного виховання. Варто б створити в Україні, споконвічно хліборобській державі, нові, овіяні романтикою заклади підготовки фахівців хліборобських професій, бо землероба належить виплекати, адже він – не тільки виробник продуктів харчування! Він живе в безпосередньому щоденному зв'язку з природою та її ритмом. А розумна організація праці на землі поглиблює цей зв'язок. Єдність землеробства з землею – її струмками, невеликими річками, гаями – основа народної духовності. Земля – чисте, надійне джерело любові до батьківщини і стійкості держави. Кореневий, духовний зв'язок народу з землею – це не біржовий товар, він дорогий нам, як сама Україна, як її душа. І цей зв'язок сьогодні під загрозою повного докорінного знищення.

Серйозні ідеї щодо реформування дошкільної освіти висловлені міністром освіти, науки і туризму Д. Табачником, президентом НАПН України В.Г. Кременем, делегатами I Всеукраїнського з'їзду педагогічних працівників дошкільної освіти, зокрема:

- визнання її особливого значення в державі як фундаменту сучасної системи безперервної освіти, як запоруки процвітання і добробуту нації;
- необхідності зміцнення статусу дитинства в Україні;
- змінити суть змісту дошкільної і по-перше, висунути ідею розвитку фізичного, сенсорного, етичного, екологічного, інтелектуального, замінивши поняття «дошкільний заклад», що трактується як такий, що готує дітей до школи, на іншу назву – «материнська школа», в якій в центр уваги поставити розвивальний та виховний аспект, посиливши формування мотивів до пізнавальної діяльності, розвиток інтелектуальних почуттів дошкільників;
- особливої уваги з боку держави потребують педагоги дошкільних закладів, бо їх професійна діяльність вимагає найбільшої фаховості, найдобрішого серця, найтонших умінь, отож необхідно прирівняти педагогів дошкільної освіти до вчителя за зарплатою, навантаженням, тривалістю відпустки;
- потребує також перебудови «екологія школи, дошкільної», де дитина має почувати себе оптимістом, який вірить у свої сили, можливості і успішно їх реалізує. Дитячий садок, а за ним початкова школа, по суті, провокують неуспішність, бо не розвивають мистецтва мислення, а роблять акцент на запам'ятовування і механічне зубріння.

Дошкільна освіта найперше має охопити всіх дітей відповідного віку, по-друге, вона повинна бути гарантовано якісною, по-третє, досягнення нею належного високого рівня має зберегти пріоритети охорони життя, зміцнювати психічне і фізичне здоров'я дошкільнят, забезпечувати їхній своєчасний та повноцінний розвиток, у тім числі формування творчих задатків відповідно природних нахилів, здібностей (як мовив Г. Сковорода: «роби те, до чого народжений») [7, с. 447]).

Отже, дошкільні установи посідають важливе місце в процесі соціалізації дитини та в отриманні нею первинних знань і навичок, котрі будуть основою поведінки і виховання її упродовж усього життя і забезпечують успішний розвиток та засвоєння знань на всіх ступенях освіти.

4. Елітарна педагогіка. Як відомо, різноманітні здібності, наприклад, комунікативні, серед яких якості лідера, формуються вже в ранньому віці. Щоб виявити і розвинути їх, потрібні певні передумови – створення рівних стартових можливостей представникам молодого покоління в конкурентній боротьбі за отримання освіти якнайвищого рівня, котра стала б ключем до висхідної соціальної мобільності. За цієї умови до вищих найпрестижніших позицій у суспільстві прийдуть дійсно найталановитіші чесні люди, які зможуть забезпечити його оптимальний розвиток.

У третьому тисячолітті особливу роль посідає елітна освіта, яка тісно пов'язана з виробництвом і підготовкою кадрів, що володіють високими технологіями, методологією аналізу наукової інформації, кадрів супервисокої кваліфікації, які відкривають нові горизонти перед людством, способом існування котрого є неперервний і стрімкий розвиток, особливо якщо знання швидко старіють і тому потрібне їх постійне оновлення і переосмислення, а отже на часі нові підходи, нові ідеї, нові узагальнюючі теорії [1, с. 330].

Представники справжньої еліти – носії високої культури, моральності, люди честі і сумління, які думають найперше про благо народу, країни, людства, а своєю креативністю вносять найбільший доробок у прогресивний розвиток суспільства. Елітна освіта – це поле для інновацій і експериментів, котрі підіймають всю освітню систему на новий, більш високий рівень, який би відповідав потребам доби.

Елітарна освіта – це освіта високої якості, що забезпечує не тільки наявність глибоких базових знань, але й уміння продуктивно їх використовувати, будувати логічні моделі і робити правильні висновки, відштовхуючись від мінімуму фундаментальних знань і отримуючи при цьому нові, часом неочікувані результати. Вона формує здатність особистості до подальшого саморозвитку і самоосвіти впродовж усього життя, залежно від мінливих вимог суспільства.

Відповідно до потреб розвитку сучасного суспільства та принципів демократії і соціальної справедливості необхідно скорочувати елітарну освіту (тобто освіту для еліти) і розширювати освіту елітну (тобто освіту високої якості), за допомогою якої здійснювати відбір обдарованих молодих людей, здатних до нестандартного мислення, інтелектуального пошуку і творчих рішень. Застосування цих принципів на практиці – важлива умова становлення інтелектуальної, культурної і політичної еліти.

Талановиті елітні вчені виростають з обдарованих дітей, яких ми маємо відшукувати вже в дошкільному віці, в дитячих садочках і далі їх з любов'ю ростити аби жодна обдарована дитина не була втрачена.

Елітне виховання нації починається з дошкільця.

Отже, сухомлиністика – основа, нова парадигма престижного, елітного виховання учнів школи майбутнього.

5. Summagum: сухомлиністика як новітня течія в сучасній педагогіці школи майбутнього впевнено посідає домінуюче місце в дослідженні:

- якісної освіти;
- освіти впродовж усього життя;
- наступності між дошкільною та початковою, а також іншими ланками системи освіти, що забезпечить отримання початковою школою належної елітної якості «висхідного матеріалу» із дошкільця або «материнської школи».

Список використаних джерел та літератури

1. Ашин, Г. К. Мировое элитное образование / Г. К. Ашин. – М. : АНкил, 2008. – 360 с.
2. Квинтилиан, Марк Фабий. Двенадцать книг риторических наставлений : в 2 ч. / Марк Фабий Квинтилиан ; пер. с лат. А. Никольского. – СПб, 1834. – Ч. 1. – 486 с.
3. Квинтилиан, Марк Фабий. Двенадцать книг риторических наставлений : в 2 ч. / Марк Фабий Квинтилиан ; пер. с лат. А. Никольского. – СПб, 1834. – Ч. 2. – 522 с.
4. Моргун, Ф. Т. Селянин – світова душа / Ф. Т. Моргун. – Полтава : Полтавський літератор, 2001. – 312 с.
5. Пахомова, С. 3 виступів делегатів з'їзду / С. Пахомова // Дошкільне виховання. – 2010. – № 12. – С. 10.
6. 1-й Всеукраїнський з'їзд педагогічних працівників дошкільної освіти України // Дошкільне виховання. – 2010. – № 12. – С. 2–19.
7. Сковорода, Г. С. Розмова, названа Алфавіт або Буквар миру: Хор природних добровісників / Г. С. Сковорода // Сковорода, Г. С. Твори : в 2 т. / Г. С. Сковорода. – К. : Обереги, 2005. – Т. 1. – С. 443–450.
8. Сухомлинський, В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості / В. О. Сухомлинський // Сухомлинський, В. О. Вибрані твори : в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 1. – С. 53–206.
9. Сухомлинський, В. О. Різновікові колективи не можна будувати на пустому місці / В. О. Сухомлинський // Сухомлинський, В. О. Вибрані твори : в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 2. – С. 419–656.
10. Сухомлинський, В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Сухомлинський, В. О. Вибрані твори : в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 3. – С. 7–282.
11. Табачник, Д. В. Дошкільна освіта – запорука процвітання і добробуту нації : доповідь Міністра освіти і науки України на 1-му Всеукраїнському з'їзді педагогічних працівників дошкільної освіти України / Д. В. Табачник // Дошкільне виховання. – 2010. – № 12. – С. 2–5.

Сухомлиністика – новая парадигма элитного воспитания

Кузь В.Г.

Аннотация

В основу статьи положено сухомлиністику – современную парадигму престижного элитарного воспитания, а также преемственность между детским садом и начальной школой.

Ключевые слова: сухомлиністика, детский сад, элитное воспитание.

Sukhomlynistika is a newest paradigm of elite education

V.G. Kuz

Annotation

The basis of the article is sukhomlynistika as the newest paradigm of prestige elite education in a future school, in particular following between preschool and initial school.

Keywords: Sukhomlynistika, preschool education, elite education.